

วัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ในประเทศไทย*

Palm Leaf – manuscripts Culture of Khmer Ethnic in Thailand

วสิริรัตน์ มั่นทุราฯ**

บทคัดย่อ

บทความดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ (1) ศึกษาวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเขตอำเภออุซันต์ (2) ศึกษาลักษณะสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรอำเภออุซันต์ผ่านวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลาน (3) จัดระบบความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานที่พบให้อยู่ในลักษณะที่พร้อมใช้ มีเครือข่ายและเข้าถึงได้ง่าย การศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพวัฒนธรรมแนวประวัติศาสตร์

วัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานเป็นวัฒนธรรมที่ใช้บันทึกความรู้ ความคิด ของผู้คน เป็นวัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นวัฒนธรรมร่วมของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ในบริเวณภาคพื้นที่ปออย่างหนึ่งและในสังคมไทยปรากฏวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานตามภูมิภาคต่าง ๆ วัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานจึงจัดเป็นวัฒนธรรมร่วมในราชอาณาจักรไทยอย่างหนึ่งพื้นที่ศึกษาจัดเป็นเขตวัฒนธรรมเฉพาะผู้คนที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมรพื้นที่ดังกล่าวปรากฏวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานหนาแน่น ปรากฏทั้งตัวคัมภีร์ใบลาน การใช้และการผลิตซ้ำ โดยประเภทคัมภีร์ที่ได้รับการผลิตซ้ำส่วนใหญ่เป็นคัมภีร์พุทธศาสนา ส่วนเรื่องราวอื่น ๆ ถูกนำไปบันทึกลงกระดาษแทน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศไทย อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ภรณ์ดี มหาจันทร์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กังวล ศักขิมา, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ มั่งมีสุขสิริ

** นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ผลจากการศึกษาด้านมิตินทางวัฒนธรรม เบื้องต้นพบว่าคัมภีร์ใบลานในพื้นที่มีลักษณะสัมพันธ์กับวัฒนธรรมขอม และพบว่าคัมภีร์ใบลานที่สร้างหลังปี พ.ศ. 2500 มีบางข้ออย่างปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น อักษรนอกจากจะปรากฏอักษรขอมแล้วยังปรากฏอักษรไทยปะปน ขบวนการสร้างเริ่มให้ความสำคัญเงินมากกว่าความศรัทธา วัสดุบางอย่างที่เคยสร้างเองก็เริ่มใช้ของที่ซื้อจากตลาด เช่น สายสนองเปลี่ยนจากเส้นไหมเป็นเชือกทอม ผ้าทอใบลานเปลี่ยนจากผ้าลวดลายท้องถื่นเป็นผ้าดิบสีขาว ผ้าพิมพ์ลายดอกต่าง ๆ อย่างไรก็ดีปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสะท้อนสภาพชุมชนในมิตินชุมชน เช่น การต้องการดำรงอัตลักษณ์ ทิศทางการสืบพุทธศาสนา การยอมรับอิทธิพลไทย และโลกทัศน์ของผู้คน

คำหลัก: วัฒนธรรมคัมภีร์ใบลาน, กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศไทย

Abstract

The purposes of the recent study, Palm Leaf- Manuscripts Culture of Khmer Ethnic in Thailand are, (1) to investigate palm leaf-manuscripts culture of Khmer Ethnic in Khukhan District, (2) to study characteristic of Khmer ethnic society of Khukhan district through palm leaf-manuscript culture, and (3) to organize bodies of knowledge of palm leaf-manuscripts culture as being ready-to-use and the networking with easy accessibility. The present study is based on historical quality research approach.

The palm leaf-manuscripts culture has been used to record people's knowledge and thinking. It appeared to be a shared culture of people in South East Asia. In Thailand, this kind of cultural materials is found in many areas of the country. It could be considered as a shared culture of Thailand. The study areas are focused more especially on the places where Khmer ethnic groups are living, since there are a lot of palm leaf-manuscripts had been used and reproduced. The result of the study found that the main content in palm-leaves, which were reproduced, relates to Buddhism. Other contents or stories were recorded in paper instead of palm-leaves. Thus, it could be said that the tendency of the existence of palm leaf-manuscript culture might depend on presence of Buddhism as well.

From the study of cultural dimensions, the result is as follows: 1. The palm leaf-manuscript culture of people in Khukhan district relates to Khmer culture in Cambodia, 2. Some characteristic of the palm leaf- manuscripts produced after Buddhist calendar year 2500 were changed. For example, it appears some Thai characters mixed up with Khmer character, 3. Some dimensions of usual practice correlated with development system have changed. For example, to help each other mainly depended on money instead of faith, some materials in making palm-leaf manuscripts were bought from market instead of self-making such as binding strings, wrapping cloth etc. These show that the culture in the study area is changed. However, such cultural phenomenon could help us reflect the society, such as: the need of identity maintaining, the tendency of Buddhism maintaining as well as the worldview of people.

Keywords : Palm Leaf - Manuscript Culture, Khmer Ethnic in Thailand

บทนำ

เอกสารใบลานเป็นคัมภีร์ประเภทหนึ่งที่สร้างจากวัสดุประเภทใบลานโดยใช้กรรมวิธีการจารมีวัตถุประสงค์เพื่อบันทึกความคิด ความรู้ และเรื่องราวต่าง ๆ กำเนิดวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานปรากฏหลักฐานลายลักษณ์ครั้งแรกในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 5 ในปี พ.ศ. 433 (เอกสารบางฉบับว่าปี 450) ณ ประเทศศรีลังกาสาเหตุในการสังคายนาครั้งนั้นสืบเนื่องจากพุทธพจน์คลาดเคลื่อนวิปลาตไปมาก ภิกษุชาวลังกาจึงตกลงจารึกพุทธพจน์ลงใบลานโดยใช้ภาษามคธ กระทำที่อาโลกเลนสถาน มตเลขนบท พระเจ้าวิภูคามณีอภัยทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ มีพระรัชิตมหาเถระเป็นประธานและเป็นผู้ซักถามพระธรรมวินัย พระติสสเถระ เป็นผู้ตอบข้อซักถาม การสังคายนาครั้งนี้ ทำอยู่ 1 ปีจึงสำเร็จ (พระอมรมรณาจารย์ (นคร เขมปาลี) และคณะ, 2538, หน้า 12)

พื้นที่ในเขตอำเภอขุขันธ์ในบริเวณปราสาทตาเล็ง เป็นพื้นที่ที่ปรากฏวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานเป็นวัฒนธรรมชุมชนอย่างหนึ่ง พื้นที่ดังกล่าวจัดเป็นเขต

วัฒนธรรมเฉพาะ เนื่องจากพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย ส่วนผู้คนที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรสืบวัฒนธรรมเขมร หลักฐานที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของผู้คนที่เก่าที่สุดสัมพันธ์กับอิทธิพลขอม คือ ปราสาทตาเล็ง ดังนั้นบริเวณพื้นที่ศึกษาสามารถเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเขตวัฒนธรรมปราสาทตาเล็ง ปราสาทดังกล่าวมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 ร่วมสมัยกับปราสาทพระวิหาร และร่วมสมัยกับศิลาจารึกปราสาทพระวิหารหลักที่ 1 หรือศิลาจารึกหลัก K.380 จารึกหลักดังกล่าวเป็นหลักฐานที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมคัมภีร์ไบลานที่เก่าที่สุดในเขตวัฒนธรรมขอมในประเทศไทย

อย่างไรก็ดีนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 อิทธิพลขอมได้กระจายอยู่ในเขตภาคอีสานอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้โดยพบปราสาทหินกระจายอยู่ทั่วไป จนกระทั่งหลังพุทธศตวรรษที่ 18 อิทธิพลเริ่มเสื่อมลง ช่วงดังกล่าวนี้เราไม่ทราบเรื่องราวของพื้นที่ว่าเป็นอย่างไรมาก่อน ต่อมาในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 24 เรื่องราวของพื้นที่ได้รับการกล่าวถึงอีกครั้งภายใต้ความสัมพันธ์กับสยาม พงศาวดารสยามกล่าวถึงบ้านลุมพุกว่าได้รับการยกให้เป็นเมืองกันทรารมย์ขึ้นและหลังจากนั้นพื้นที่ศึกษาได้ถูกกล่าวถึงอย่างต่อเนื่องในราวปี พ.ศ.2437 สยามได้รวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางพื้นที่ศึกษาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสยามอย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรจากการสำรวจของสุวิไล เปรมศรีรัตน์ ในปี 1994 พบว่าเขตจังหวัดศรีสะเกษในเขตอำเภอขุขันธ์เป็นพื้นที่ที่มีผู้พูดภาษาเขมรจำนวนมากที่สุด จำนวน 118,676 คน รองลงมาคือ อำเภอกันทรลักษ์จำนวน 60,501 คน อำเภอขุนหาญ จำนวน 49,464 คน อำเภอไพรบึง จำนวน 17,106 คน อำเภอศรีรัตนะ จำนวน 15,427 คน อำเภอปรางค์กู่ จำนวน 12,705 คน อำเภอห้วยทับทันจำนวน 9,310 คน และอื่น ๆ จำนวน 1,293 คน (Pramsirat, 1994, p. 2)

เขตอำเภอขุขันธ์พื้นที่ที่มีกลุ่มผู้พูดภาษาเขมรมากที่สุด คือ เขตที่ราบลุ่มห้วยสำราญประกอบไปด้วย ตำบลห้วยเสือ ตำบลไฉต ตำบลคองกำเม็ด ตำบลศรีสะอาด ตำบลปราสาท ตำบลกันทรารมย์ และในเขตพื้นที่ดังกล่าวนี้ปรากฏว่าในเขตพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีสะอาด ตำบลกันทรารมย์ ตำบลปราสาท เป็นพื้นที่ที่ปรากฏการสืบวัฒนธรรมคัมภีร์ไบลานทั้งตัวคัมภีร์ ไบลานการใช้และการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาลักษณะทางวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร
2. ศึกษาสังคมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรอำเภออุ้มผางผ่านวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิล
3. สังเคราะห์ความหลากหลายของวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลในสังคมไทย และเพื่อให้ได้องค์ความรู้ในระดับลึก

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วัฒนธรรมแนวประวัติศาสตร์ กล่าวคือ การศึกษานอกจากจะอธิบายลักษณะทางวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลที่ปรากฏแล้วยังศึกษาลักษณะสังคมผ่านวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลโดยนำประวัติศาสตร์ของพื้นที่มาอธิบายเชื่อมโยงการศึกษามีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลและพื้นที่ศึกษาจากเอกสารขั้นต้น ชันรอง และตั้งชื่อเรื่อง
2. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามโดยขอนัดสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักตามคำถามวิจัยที่เตรียมและเพิ่มคำถามตามสถานการณ์ โดยขออนุญาตบันทึกเสียงบันทึกภาพ
3. เข้าไปสังเกตและมีส่วนร่วมในประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนในรอบ 1 ปี
4. จัดจำแนกข้อมูล โดยถอดแถบบันทึกเสียง ศึกษามิติคัมภีร์ไบเบิลจากภาพถ่าย และจัดจำแนกข้อมูลมิติต่าง ๆ ให้เป็นระบบ
5. วิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความโดยเชื่อมโยงกับทฤษฎีเพื่อตอบวัตถุประสงค์และนำเสนอผลการศึกษา

สรุปผลและอภิปรายผล

วัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลปรากฏหลักฐานลายลักษณ์ชัดเจนครั้งแรกในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 5 ในปี พ.ศ.433 (เอกสารบางฉบับว่าปี พ.ศ. 450) ณ ประเทศศรีลังกา โดยสาเหตุในการสังคายนาครั้งนั้นสืบเนื่องจากภิกษุชาวศรีลังกาเห็นว่าพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าคลาดเคลื่อนวิปลาดไปมาก ทั้งนี้จึงได้ประชุมตกลง

จาริกพุทธพจน์ลงโบลานก่อนนั้นในประเทศอินเดียปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึง
วัฒนธรรมคัมภีร์โบลานบ้างแล้ว กล่าวคือ ในลัทธิปาณกวรรค โอนวิสตีวัสสิกขาบท
ตอนปาจิตตियักถ์ (ว่าด้วยการอุปสมบทให้บุคคลที่มีอายุหย่อนกว่า 20 ปี) กล่าว
ถึงสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันในกรุงราชคฤห์ มี कुमार 17 คน มีเด็ก
ชายอุบาลี कुमार เป็นหัวหน้า มารดาบิดาอุบาลี कुमार ร่ำพิงถึงวิธีการที่จะทำให้อุบาลี
สุขสบายเมื่อยามตนเองล่องลับไป ตอนหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าเจ้าอุบาลีเรียนเขียนหนังสือ
นิ้วมือจะระบม ถ้าเจ้าอุบาลีเรียนวิชาคำนวณด้วยวิธีอย่างนี้เจ้าอุบาลีก็จะอยู่สุข
สบายไม่ลำบาก...” (มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539, หน้า 513) ส่วนสาเหตุที่
ในอินเดียไม่ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมการจารโบลานนี้อาจสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมดังกล่าวไม่
เป็นที่นิยมเนื่องจากประเทศอินเดียสมัยพุทธกาลนั้นมีประเพณีท่องจำแบบ
มุขปาฐะซึ่งเป็นที่นิยมมาแต่โบราณกาล

เบื้องต้นการปรากฏวัฒนธรรมการจารโบลานในการสังคายนาครั้งที่ 5 ใน
ศรีลังกานั้น สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลจากอินเดีย สืบเนื่องจากศรีลังกาและ
อินเดียนั้นมีประวัติศาสตร์สัมพันธ์และใกล้ชิดกันมานานด้านประวัติศาสตร์ของ
ศรีลังกามักจะเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงเจ้าชายวิชัยกับบริวาร 700 คน (ตำนานระบุว่า
พ.ศ.1) ซึ่งเป็นเชื้อสายขัตติยะแห่งนครสิงหปุระ แคว้นพาลละ ได้เดินทางมายังเกาะ
ลังกา เนื่องจากถูกพระบิดาขับไล่ออกจากแคว้นแคว้น หลังจากล่อยลำกลางทะเลได้
ขึ้นฝั่งและยึดเกาะลังกา

ด้านศาสนาหลังเสร็จสิ้นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 (ปี พ.ศ. 236-
238) พระเจ้าอโศกมหาราชทรงต้องการที่จะเผยแผ่พุทธศาสนาให้เป็นที่รู้จักและ
มั่นคงอยู่ในอาณาจักรต่าง ๆ จึงได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่ยังดินแดนต่าง ๆ จำนวน 9
สาย โดยสายที่ 9 ได้ส่งพระมหินทเถระและพระโมคคัลลิตปุตรติสเสเถระเดินทางไป
เผยแผ่ยังประเทศศรีลังกา ในสมัยเดียวกันพระองค์ได้ส่งพระราชธิดาคือนางสังฆมิต
ตาเถรีไปเป็นปวัตตินี บวชกุลธิดาของชาวศรีลังกาพร้อมกัมมังศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยา
อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามายังศรีลังกาเพื่อแสดงความ
ปรารถนาดีแทนพระองค์ (มัลลาลาเสเกรา จี พี, 2554, หน้า 22, 35) ส่วนในบันทึก

¹ ปวัตตินี หมายถึง อุปัชฌาย์ภิกษุณี

ของคัมภีร์ทีปวงค์และมหาวงค์ ได้บันทึกการเผยแพร่ศาสนาในศรีลังกาตรงกันว่าก่อนนั้นพระพุทธเจ้าได้เสด็จยังศรีลังกา 3 ครั้งกล่าวคือ 1. หลังจากตรัสรู้ 5 เดือน 2. หลังจากตรัสรู้ 5 ปี 3. หลังจากตรัสรู้ 8 ปี

สมณทูตสายที่ 8 มีพระโสณะและพระอุตตระได้เดินทางไปเผยแพร่ถึงดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งนั่นก่อนนั้นชาวอินเดียน่าจะรู้จักดินแดนสุวรรณภูมิมานานแล้วในตำนานของอินเดียมักจะกล่าวถึงดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยเครื่องเทศที่อยู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ เจ้าชาย พระเถระ พ่อค้าได้ออกเดินทางผจญภัยไปยังดินแดนตะวันออก ได้แก่ สุวรรณประเทศ (สุวรรณภูมิ) ตักโกละ (ตะกั่วป่า) กรรปุระที่ป (เกาะการบูร) นารีเกลทวิป (เกาะมะพร้าว) (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2550, หน้า 5) ส่วนดินแดนที่สืบต่อกันมาคือดินแดนในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบันดินแดนดังกล่าวยังคงสืบพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะบริเวณภาคพื้นทวีปแต่ทั้งนี้พุทธศาสนาที่สืบอยู่เป็นพุทธศาสนาที่รับมาจากศรีลังกาลงคือในปีพ.ศ.1696 พระเจ้าปรักรมพานุ 1 ทรงเห็นความเชื่อมโยงของพุทธศาสนาจากการที่คณะสงฆ์แตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ และไม่เคร่งครัดต่อพระวินัยจึงจัดให้มีการสังคายนาขึ้น นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 7 ที่เมืองโปลนนาวาระซึ่งเป็นเมืองหลวงขณะนั้นและการสังคายนาครั้งนี้ปรากฏหลักฐานว่าเหล่าบรรดาประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์ได้ไปสืบศาสนาจากศรีลังกาทั้ง ไทย ลาว พม่า กัมพูชา และหลังจากการสืบศาสนาในครั้งนั้นในดินแดนเหล่านี้ได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรมคัมภีร์โปลานอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การสืบวัฒนธรรมคัมภีร์โปลานในบริเวณเอเชียอาคเนย์ในภาคพื้นทวีปนั้นได้รับอิทธิพลมาจากศรีลังกา ซึ่งแพร่เข้ามาพร้อมพุทธศาสนา และสืบเนื่องจากวัฒนธรรมคัมภีร์โปลานปรากฏในหลายประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์ วัฒนธรรมคัมภีร์โปลานจึงเป็นวัฒนธรรมร่วมของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์อย่างหนึ่ง

อาณาจักรไทยปรากฏหลักฐานการแพร่กระจายวัฒนธรรมคัมภีร์โปลานตั้งแต่สมัยสุโขทัย เบื้องต้นปรากฏหลักฐานในลักษณะกลุ่มคำที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนา คือคำว่า "พระไตรปิฎก" หลักฐานดังกล่าวนำไปสู่การเชื่อมโยงว่า ในช่วงดังกล่าววัฒนธรรมคัมภีร์โปลานได้แพร่กระจายอยู่ในราชอาณาจักรแล้วหลักฐานในลักษณะดังกล่าวปรากฏสืบต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา กรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์

แต่ทั้งนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์เริ่มปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงโดยตรงและชัดเจนกล่าวคือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ 1 ทรงทำการสังคายนาพระไตรปิฎกและทรงให้สร้างคัมภีร์ไบลานขึ้น ต่อมาการสร้างพระไตรปิฎกได้กลายเป็นพระราชกรณียกิจอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์จันทรจักรทั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 รูปแบบการสร้างพระไตรปิฎกปรับเปลี่ยนไปกล่าวคือ ทรงนำเอาระบบการพิมพ์มาพิมพ์พระไตรปิฎกแทนการจารลงใบลานที่มีมาแต่เดิม ทรงดำริว่าการสร้างหนังสือพระไตรปิฎกที่เคยทำมานั้นได้หนังสือเพียงฉบับเดียว การพิมพ์มีประโยชน์ยิ่งกว่ากันมาก เพราะตีพิมพ์ครั้งเดียวได้หลายร้อยหลายพันฉบับ เบื้องต้นการพิมพ์เริ่มพิมพ์ลงกระดาษต่อมาได้พัฒนาพิมพ์ลงใบลาน

จากพัฒนาการเบื้องต้นดูเหมือนว่าวัฒนธรรมการจารใบลานในสังคมไทยจะสิ้นสุดลงในรัชกาลที่ 5 แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2516 การเมืองไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ กล่าวคือประชาชนและกลุ่มนักศึกษาได้ลุกฮือต่อต้านเผด็จการทางทหาร และในปี พ.ศ. 2519 เกิดสถานการณ์คอมมิวนิสต์ซึ่งทั้งสองเหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลให้ทิศทางการศึกษาสังคมไทยเปลี่ยนไป กล่าวคือ การศึกษาสังคมไทยยึดโยงอยู่กับโครงเรื่องที่สัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์หรือราชสำนักเริ่มให้ความสนใจเรื่องของท้องถิ่น ทั้งนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2519 ได้เกิดนโยบายรัฐฟื้นฟูส่งเสริมการศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดโครงการสำคัญที่เกี่ยวกับท้องถิ่นขึ้น เช่น โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย โครงการจัดตั้งศูนย์ชุมชนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ส่วนด้านวรรณกรรมได้ส่งเสริมการค้นคว้าด้านวรรณคดีท้องถิ่นและคติชนวิทยา โดยมีศูนย์กลางการศึกษาตามภาคต่าง ๆ (ตรีศีลป บุญขจร, 2543, หน้า 339 อ้างถึงใน วิมล คำศรี, 2535, หน้า 30)

อย่างไรก็ดี การเกิดโครงการส่งเสริมวรรณคดีท้องถิ่นได้ส่งผลให้คัมภีร์ไบลานถูกหยิบยกมาศึกษาเนื่องจากเป็นวัสดุหนึ่งที่บ้านที่วรรณคดีและวรรณกรรมเบื้องต้นแนวทางการศึกษาคัมภีร์ไบลานจึงสัมพันธ์กับบริบทภายใน การศึกษาเน้นศึกษาตัวบทและการปริวรรต แนวทางศึกษาดังกล่าวได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องและส่งผลให้เกิดการสำรวจคัมภีร์ไบลานในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง ซึ่งตามภูมิภาคต่าง ๆ ปรากฏคัมภีร์ไบลานจำนวนมาก อย่างไรก็ตามผลจากการสำรวจดังกล่าวส่งผลให้เห็นพัฒนาการวัฒนธรรมคัมภีร์ไบลานในสังคมไทยว่ามีอยู่อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในกลุ่ม

ราชสำนักจะหมดความนิยมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้วก็ตาม และในระยะต่อมาการศึกษาวัฒนธรรมคัมภีร์โบลานเริ่มสนใจศึกษามิติภายนอกหรือมิติทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ศึกษาวิธีการสร้าง การใช้ และการรักษา แต่ทั้งนี้การศึกษาไม่ได้รับความนิยมมากนัก เนื่องจากการศึกษามีข้อจำกัด เช่น การศึกษาให้ความสำคัญกับคัมภีร์โบลานหลวงเป็นหลัก ส่วนคัมภีร์โบลานของชาวบ้าน ซึ่งปรากฏตามท้องถิ่นต่าง ๆ นั้น มีบางพื้นที่เท่านั้นที่ได้รับการหยิบยกมาศึกษา ทั้งนี้โดยเน้นพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางของภูมิภาค ส่วนวิธีการศึกษานั้นการหาคุณค่าร่วมกัน ชื่นชมความงาม การอนุรักษ์ และหาลักษณะร่วมกับวัฒนธรรมกระแสหลักด้วยแนวทางศึกษาดังกล่าวส่งผลให้ผลการศึกษาที่มีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ส่งผลให้คัมภีร์โบลานตามพื้นที่ย่อยต่าง ๆ ไม่มีความสำคัญที่จะถูกหยิบยกมาศึกษา เนื่องจากเห็นว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างไรก็ดีแนววิธีการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นวิธีการศึกษาไทยว่ายังคงเน้นสังคมไทยเป็นหน่วยวิเคราะห์ ส่วนชุมชนหรือวัฒนธรรมย่อย ๆ เป็นส่วนหนึ่งของการโยงใยทั้งหมด ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดเรื่องท้องถิ่นนิยมที่ให้ความสำคัญกับทุกพื้นที่

พื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรอำเภอขุขันธ์หรือเขตวัฒนธรรมปราสาทตาเล็งจัดเป็นเขตวัฒนธรรมเฉพาะ กล่าวคือ ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นคนไทยแต่สืบเชื้อสายเขมร สันนิษฐานว่าชุมชนดังกล่าวน่าจะเป็นชุมชนที่สืบเนื่องมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 จากการศึกษพบว่า ในพื้นที่ปรากฏการสืบวัฒนธรรมคัมภีร์โบลานอย่างต่อเนื่อง แต่ทั้งนี้ไม่สามารถยืนยันได้ว่าแพร่กระจายมาช่วงใด หากแต่สันนิษฐานเชื่อมโยงกับหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดในพื้นที่ คือ การปรากฏปราสาทตาเล็ง ซึ่งมีอายุร่วมกับการปราสาทพระวิหาร ซึ่งเป็นปราสาทที่พบอาคารที่เรียกว่า ห้องสมุดหรือบรรณาลัย อาคารดังกล่าวเชื่อว่าเป็นแหล่งที่ใช้เก็บคัมภีร์โบลานและเอกสารต่าง ๆ และร่วมสมัยกับศิลาจารึกซึ่งเป็นหลักฐานที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมคัมภีร์โบลานที่เก่าแก่ที่สุดในเขตวัฒนธรรมขอมในประเทศไทย คือ ศิลาจารึกปราสาทพระวิหารหลักที่ 1 หรือหลัก K.380 ซึ่งความในศิลาจารึกกล่าวว่า "...ล...ต ปิฺรฺจ ธิชิต ปิฺทุ ก ต วฺระ ธิก ต ปิ ทุ ก นนา กมฺรเตงชคตศฺรีศิขีรฺศวร ญุ กมฺรเตงชคตศฺรีวุฑฺฑุเฮ..." ความดังกล่าวแปลว่า ...เขียนคัมภีร์ประวัติไว้บนโบลาน แล้วเก็บรักษาไว้ที่กัมมรเตงชคตศฺรีศิขีรฺศวรและกัมมรเตงชคตศฺรวุฑฺฑุ..."และความโดยรวมของศิลาจารึกหลักดังกล่าวมีความว่า

พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 พระราชทานพร ทวีปย์ และเมืองวิเวทะแก่ศรีสุกรรมากำเสตงจิง เนื่องจากศรีสุกรรมากำเสตงจิงนี้มีความดีความชอบหลายประการได้แก่ สร้างรั้วให้เทวสถาน เผ่าบัญญัติในเทวสถาน อีกทั้งยังมีเครือญาติที่ทำหน้าที่รักษาประวัตักัมพูพงศ์และประวัติของพระเจ้าแผ่นดินองค์อื่น ๆ แล้วเขียนคัมภีร์ประวัติศาสตร์ ไว้บนใบลาน และเก็บไว้ในเทวสถาน จากนั้นพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ทรงมีพระบัญชาให้ศรีสุกรรมากำเสตงจิงจารึกลาจาริกไว้ที่เทวสถาน และจารไว้ที่เมืองวิเวทะ แล้วพระองค์ยังทรงพระราชทานเปลี่ยนชื่อเมืองวิเวทะให้ใหม่ว่า "กุรุเกษตร"

(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547)

หลักฐานดังกล่าวนำไปสู่การสันนิษฐานเชื่อมโยงการแพร่กระจายวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานในเขตวัฒนธรรมขอมในเขตประเทศไทยว่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 นั้น วัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานน่าจะแพร่กระจายอยู่ในเขตวัฒนธรรมปราสาทพระวิหาร แล้วและน่าจะแพร่กระจายไปยังเขตวัฒนธรรมขอมอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียง พื้นที่ที่น่าจะได้รับอิทธิพลอย่างใกล้ชิดเบื้องต้นคือพื้นที่ที่ได้รับการกล่าวถึงในศิลาจารึกด้วยคือ เมืองสตุกอ่าปัด ปัจจุบันคือพื้นที่ในเขตอำเภออุทุมพรพิสัยและคือเมืองวิเวทะหรือกุรุเกษตร พื้นที่ดังกล่าวนักวิชาการไม่สามารถยืนยันได้ว่าคือดินแดนสวนใด แต่นักวิชาการส่วนใหญ่สันนิษฐานว่า น่าจะหมายถึงเมืองในเขตชุมชนโบราณแห่งใดแห่งหนึ่ง ที่ตั้งอยู่ในบริเวณเชิงเขาพนมดงรัก อาจหมายถึงตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ และอำเภอใกล้เคียง รวมถึงชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไปที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของปราสาทเขาพระวิหารอันเป็นศูนย์กลางทางการเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มลำนํ้ามูล-ชีตอนล่าง เบื้องต้นแม้พื้นที่ศึกษาไม่ได้รับการกล่าวถึงในศิลาจารึก แต่คงมีความสำคัญไม่น้อย เนื่องจากในพื้นที่ปรากฏปราสาทหินคือปราสาทตาเล็ง ซึ่งการปรากฏปราสาทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพื้นที่คงมีผู้คนอาศัยอยู่จำนวนมากและคงมีความสำคัญไม่น้อย ดังจะเห็นว่าแม้ในยุคสัมพันธกับอิทธิพลสยามบ้านลุ่มพุกก็ได้มีการกล่าวถึงและได้รับยกให้เป็นเมืองขึ้น

อย่างไรก็ตามจากการศึกษามิติทางวัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเขตอำเภอขุขันธ์หรือเขตวัฒนธรรมปราสาทตาเล็งพบคัมภีร์ใบลาน 2 ประเภท คือ

1. ประเภทคัมภีร์ไบเบิลงานที่จำแนกตามความยาวของไบเบิลแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1.1 คัมภีร์ไบเบิลขนาดยาว มีความยาวเฉลี่ยประมาณ ประมาณ 50 – 65 กว้างประมาณ 4-5 เซนติเมตร ส่วนใหญ่บันทึกเรื่องราวทางศาสนา

1.2 คัมภีร์ไบเบิลขนาดสั้นมีขนาดความยาวโดยเฉลี่ยประมาณ 30 – 40 เซนติเมตร กว้าง 4-5 เซนติเมตร บันทึกเรื่องราวหลากหลาย ทั้งเรื่องทางศาสนา ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ เป็นต้น

2. คัมภีร์ไบเบิลงานจำแนกตามขนาดความยาวของเนื้อเรื่อง จำแนกได้ 2 ประเภท คือ

2.1. คัมภีร์ไบเบิลประเภท “ก่าปี” เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อเรื่องยาวหลายผูกจบ

2.2. คัมภีร์ไบเบิลประเภท “ศาสตร์” เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสั้นและเนื้อเรื่องจบภายใน 1 ผูก

มิติการสร้าง ด้านเครื่องมือและอุปกรณ์การจารไบเบิล ประกอบด้วยเหล็กจารซึ่งช่างจารทำขึ้นเอง ไบสำหรับจารนิยมใช้ไบเบิลแบบปราศจากใบตาลด้วย สายสนองพบทั้งหมดที่ทำจากเส้นไหมถักเกลียวหลากหลายสีและเชือกถัก ส่วนคัมภีร์ไบเบิลที่พบส่วนใหญ่นั้นเป็นคัมภีร์พุทธศาสนา ผู้จารส่วนใหญ่เป็นฆราวาสหรือปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเคยบวชเรียนมาก่อนมีอายุ 50 ปีขึ้นไป ผู้จ้างวานหรือผู้ที่มีบทบาทก่อให้เกิดการผลิตซ้ำ คือ พระภิกษุสงฆ์และชาวบ้าน

มิติการใช้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการใช้คัมภีร์ไบเบิลโดยตรง คือ พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำไปใช้เทศน์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา ออกพรรษา บุญกฐิน และประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตในชุมชน เช่น งานศพ ขึ้นบ้านใหม่ ทิ้งเบ๊นหรือแห่นโดนตา วันสงกรานต์ เป็นต้น ตัวอย่างคัมภีร์ไบเบิลที่ใช้ เช่น เรื่องเนียงกะแอกซอ สติมหาปราบ อภิธรรมปรำปิลก่าปี เป็นต้น ส่วนเทศน์ที่ไม่มีโอกาสได้ใช้คัมภีร์ไบเบิลโดยตรง แต่สามารถถือคัมภีร์ไบเบิลอาวธนา พระสงฆ์ขึ้นเทศน์ได้

การเก็บรักษา นิยมใช้ผ้ามาห่อเพื่อป้องกันฝุ่น ป้องกันแมลงกัดแทะทำลาย ทั้งนี้ผ้าที่นำมาห่อชิ้นส่วนใหญ่เป็นผ้าไหมลวดลายของชุมชน ผ้าจีน ได้แก่ โกง (โฮล) กระเนียว คัน อันลูนผ้าสไบ เช่น แก็บปิวฮเซลิง (โกนจดอก) เป็นต้น ผ้าเหล่านี้สร้างสรรค์จากฝีมือชาวบ้าน นอกจากนี้แล้วยังพบผ้าพิมพ์ลายดอกผ้าดิบสีขาวที่สามารถซื้อได้ตามท้องตลาด แต่ทั้งนี้ผ้าที่ใช้จะต้องเป็นผ้าที่ใหม่เท่านั้น

มิติทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ประกอบด้วยมิติภายนอก หมายถึงองค์ประกอบที่ประกอบขึ้นเป็นคัมภีร์ไบเบิลาน คัมภีร์ไบเบิลานในผู้ทหนึ่ง ๆ ประกอบด้วย ปกไบเบิลาน คือ ไบเบิลานแผ่นแรก รายละเอียดบนปกประกอบด้วย ชื่อคัมภีร์ไบเบิลาน รวมทั้งรายละเอียดอื่น ๆ เช่น ชื่อผู้จาร ชื่อผู้สร้าง บางฉบับแสดงเจตจำนงในการสร้างแผ่นรองปก คือ ไบเบิลานเปล่า 1-2 ใบ แผ่นรองปกดังกล่าวมีไว้สำหรับสำรองจาร ปกหลัง คือ ไบเบิลานเปล่า 1-2 ใบ ขอบไบเบิลานพบลักษณะไม่มีสี เนื่องจากเก่ามากขอบขาดที่ใบ ล่องขาด ขอบทองที่ใบ

องค์ประกอบภายใน ประกอบด้วยเนื้อหาคัมภีร์ไบเบิลาน ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนต้น คือ การเกริ่นนำก่อนเข้าสู่เนื้อเรื่อง ซึ่งมักเป็นคาถาบาลีสัน ๆ ส่วนเนื้อเรื่อง คือ รายละเอียดของตัวบท และส่วนท้ายของเรื่องคือ ตอนจบของเนื้อเรื่อง จะเป็นส่วนสรุปของเรื่องมักลงท้ายด้วยคติสอนใจ และยังคงท้ายด้วยประโยคบอกจบ และรายละเอียดอื่น ๆ เช่น เจตจำนงในการจาร ชื่อผู้จาร ชื่อผู้สร้าง สถานที่จาร วันเวลาในช่วงที่จารเสร็จสิ้น รวมทั้งอติวิพากษ์เกี่ยวกับลายมือในการจาร

มิติตัวอักษร พบว่า นิยมใช้อักษรขอมมูลภาษาเขมร อักษรวิธีคือการประกอบอักษรขึ้นเป็นพยางค์หรือคำ พบว่า มีลักษณะสัมพันธ์กับอักษรวิธีของภาษาเขมร ปัจจุบันแต่มีบางอย่างที่แตกต่างกัน เช่น พยัญชนะควบท้ายพยางค์โดยจะปรากฏเป็นรูปตัวเชิงเท่านั้น

จากมิติทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังกล่าวเบื้องต้น แสดงให้เห็นลักษณะวัฒนธรรมของพื้นที่ คือ ขนบบางอย่างยังคงลักษณะเดิมไว้และขนบบางอย่างได้ปรับเปลี่ยนไป เช่น มิติการสร้างพบว่า ผู้ที่สามารถจารไบเบิลานนั้นเป็นฆราวาสหรือปราชญ์ชาวบ้าน ไม่ใช่พระภิกษุสงฆ์ ตัวอักษรเริ่มปรากฏอักษรไทยปะปนมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงด้านมิติการสร้าง คือ วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ การเก็บรักษาทั้งสายสนองและผ้าห่อเพื่อเก็บรักษาได้มาจากการซื้อแทนการสร้างตรครค์ด้วยฝีมือและขนบการสร้างเริ่มให้ความสำคัญกับค่าตอบแทนมากกว่าความศรัทธา

อย่างไรก็ดีการปรับเปลี่ยนดังกล่าวนับเป็นผลสืบเนื่องจากนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาใช้ นับตั้งแต่ปี พ.ศ 2404 เป็นต้นมา แผนดังกล่าวได้นำเอาแนวคิดต่าง ๆ มาใช้เพื่อพัฒนาสังคม อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลานที่ปรากฏนั้นเกิดจากการนำแนวคิดเรื่องระบบการศึกษาและระบบทุนนิยมมาใช้เป็นหลักเบื้องต้น มิติการสร้างที่พบว่าผู้จารเป็นฆราวาสไม่ใช่พระภิกษุสงฆ์

ตามชนบทดั้งเดิมและมีติดตัวอักษรที่พบว่ามีการใช้อักษรไทยปะปนมากขึ้นปรากฏการณ์นี้นับเป็นผลกระทบจากการนำนโยบายการศึกษามาใช้ โรงเรียนไทยที่ตั้งแห่งแรกในชุมชน คือ โรงเรียนประชาบาลตำบลกันทรารมย์ 1 ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2466 ปัจจุบันคือโรงเรียนกันทรารมย์ อย่างไรก็ตามการปรากฏโรงเรียนไทยแห่งแรกช่วงนี้ยังไม่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิล ทั้งนี้อาจเนื่องจากวัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งแปลกใหม่และประกอบกับสภาพแวดล้อมของชุมชนยังเป็นป่า การคมนาคมระหว่างชุมชนเป็นไปด้วยความยาก ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่สามารถที่จะเดินทางไปเรียนได้ช่วงดังกล่าวชาวบ้านยังคงใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ วัดที่เก่าแก่ที่สุดในชุมชน คือ วัดบ้านลุ่มทุกส่วนที่เก่าที่สุดคือ โบสถ์หรือสิมิลปะลาว ไม่ปรากฏปีที่สร้าง

ส่วนช่วงที่การศึกษาไทยส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลแท้จริงคือช่วงปี พ.ศ. 2500 และความชัดเจนปรากฏในปี พ.ศ. 2520 คัมภีร์ไบเบิลในช่วงดังกล่าวพบอักษรไทยปะปนมากขึ้น โดยปรากฏบริเวณปกไบเบิลใช้จารชื่อผู้จารชื่อผู้สร้างถวายเจตจำนงในการจาร และส่วนตอนจบของเรื่อง

ผลกระทบจากระบบการศึกษาอีกด้าน คือ ผู้จารเปลี่ยนจากภิกษุสงฆ์เป็นฆราวาส กล่าวคือ เดิมการจารไบเบิลเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์เพราะถือเป็นการสืบศาสนาอย่างหนึ่ง แต่ทั้งนี้เมื่อระบบการศึกษาไทยแพร่เข้ามา ทำให้ช่วงเวลาในการบวชเปลี่ยนไป ทั้งนี้เนื่องจากระบบการศึกษาไทยมีระยะเวลานาน ดังนั้นเมื่อเลยเวลาบวชชาวบ้านจึงไม่นิยมบวชนาน แต่ทั้งนี้ชาวบ้านยังนิยมให้บุตรหลานบวชเพื่อให้ถูกต้องตามประเพณี และเพื่อสะสมบุญอย่างหนึ่งตามคติความเชื่อของชาวพุทธ แต่ทั้งนี้ระยะเวลาในการบวชสั้นลง อาจ 7 วัน 15 วัน หรือ 1 พรรษา และด้วยระยะเวลาการบวชที่เปลี่ยนไปส่งผลให้วิชาการเรียนในวัดเปลี่ยนไปด้วย ทั้งนี้เพราะบางวิชาต้องใช้ระยะเวลาในการฝึกฝนทักษะ ซึ่งรวมถึงวิชาการจารไบเบิลด้วย ดังนั้นด้วยวิถีการบวชปรับเปลี่ยนไปวิชาการจารจึงถูกยกเลิกไปในที่สุด ปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์รุ่นใหม่ไม่สามารถจารไบเบิลได้ ผู้ที่สามารถจารไบเบิลได้ส่วนใหญ่จึงเป็นฆราวาสซึ่งเคยบวชเรียนมาก่อน ส่วนใหญ่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป การสืบศาสนาของพระสงฆ์จึงเป็นเพียงผู้จ้ำงานการจารเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลสืบเนื่องจากการแพร่บาดของระบบทุนนิยม เช่น วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ กล่าวคือ เดิมสายสนองใช้เส้นไหมถักเป็นเกลียวเริ่มเปลี่ยนมาใช้เชือกกรมแทน ผ้าห่อคัมภีร์ไบเบิลเดิมนิยมใช้ผ้าไหมลวดลายของชุมชนเริ่มใช้

พิมพ์ลายดอกต่าง ๆ ผ่าดิบสีขาว ซึ่งสามารถซื้อได้จากท้องตลาด และชนบการสร้าง ไบลาณที่เคยให้ความสำคัญกับเรื่องของความศรัทธาก็ให้ความสำคัญกับค่าตอบแทน การปรับเปลี่ยนลักษณะดังกล่าวนับเป็นผลสืบเนื่องจากแพะระบาดของระบบทุนนิยมซึ่งเป็นภาวะหนึ่งของความทันสมัยซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิบัติอุตสาหกรรมของยุโรปตะวันตกตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 19 จากการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนพบว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา วิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ศึกษาถูกติดอยู่กับกระแสทุนนิยมเป็นอย่างมาก เช่น วิธีการผลิตที่เคยผูกพันกับวิถีดั้งเดิม การใช้แรงงานสัตว์และคนก็ปรับเปลี่ยนมาใช้ระบบเทคโนโลยี เช่น รถไถ รถเกี่ยวข้าว ตลอดจนการเพิ่มผลผลิตนิยมใช้ปุ๋ยเคมีแทนปุ๋ยมูลสัตว์ ชนิดของพืชเดิมปลูกเฉพาะข้าวก็เริ่มหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ต้นยูคาลิปตัส ปอ มันสำปะหลัง และที่ทำถ้างได้ ได้รับความนิยมมาก คือ ยางพารา อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนวิถีดังกล่าวต้องให้ทุนในการขับเคลื่อน ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าไปทำงานต่างถิ่นเพื่อหา รายได้ ทั้งใช้หนี้และนำมาจุนเจือครอบครัว ดังนั้นด้วยวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนผูกติดกับระบบทุนนิยมซึ่งได้ส่งผลต่อวัฒนธรรมชุมชนด้วย

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวัฒนธรรมไบลาณนอกจากจะช่วยอธิบายลักษณะทางวัฒนธรรมคัมภีร์ไบลาณของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเขตอำเภออุซันท์แล้ว ส่วนหนึ่งการศึกษาวัฒนธรรมคัมภีร์ไบลาณได้ช่วยอธิบายสังคมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในมิติภายในชุมชน เบื้องต้นการปรากฏการผลิตซ้ำประเภทพุทธศาสนาในขณะในเรื่องราวอื่น ๆ ถูกนำไปบันทึกลงกระดาษนั้น แสดงให้เห็นว่าศาสนายังเป็นสถาบันที่สามารถธำรงวัฒนธรรมชุมชนไว้ได้ และในขณะที่เกี่ยวกับการศึกษาที่ยังพบว่า คัมภีร์ไบลาณยังคงได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องในชุมชนสะท้อนให้เห็นแนวคิดหรือโลกทัศน์ของชาวบ้านว่ามีความเชื่อเรื่องโลกหน้า ซึ่งตามคติของชาวพุทธนั้นเชื่อว่าศาสนาพุทธนิกายหินยานยอมรับในเรื่องโลกหน้า โดยเชื่อว่ามีภพทั้งปวงนี้จะมีพระพุทธรูป 5 พระองค์² (ภพทั้งปวงเป็นภพที่เจริญที่สุดเพราะมีพระพุทธรูปเกิดขึ้นในโลกนี้ 5 พระองค์) คือ

² ด้านานการกำเนิดพระพุทธรูป 5 พระองค์ หรือตำนานเรื่องพระยากาเผือก กล่าวถึงการกำเนิดของพระพุทธรูปทั้ง 5 พระองค์ ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา คือ เกิดจากไข่กาเผือก 5 ฟอง ซึ่งฟัดดกันไปและมีสัตว์ 5 ตัวนำฟัก คือ 1. โก นำไปฟักออกมาเป็นพระกฤษณะ ๒. นาคนำไปฟักออกมาเป็นพระโกนาคมน 3. เต่า นำไปฟักออกมาเป็นพระกัสสป 4. โคนำไปฟักออกมาเป็นพระสมณโคดม 5. สิงห์ นำไปฟักออกมาเป็นพระศรีอาริยมตไตรย

1. พระกฤษณ์โรพุทธเจ้า 2. พระโกนาคมพุทธเจ้า 3. พระกัศสปพุทธเจ้า 4. พระศากยมุนีโคดมพุทธเจ้า 5. พระอริยมตไตรยพุทธเจ้า ทั้งนี้ชาวพุทธทั่วไปคาดหวังว่าเมื่อสิ้นกัปป์ของสมณโคดมแล้วตนจะได้เกิดในยุคพระศรีอาริย์ และคติในการสะสมบุญเชื่อว่า การอ่านหรือคัดลอกคัมภีร์ไบเบิลานถวายวัดถือเป็นบุญกิริยาวัตถุอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ในพื้นที่ศึกษาปรากฏคัมภีร์ไบเบิลานที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับพระศรีอาริย์ คือเรื่อง "ปุด ติวม เนือย" ความส่นวนหนึ่งได้กล่าวถึงช่วงสิ้นกัปป์ของพระสมณโคดมยุคพระศรีอาริย์จะอุบัติขึ้นกัปป์นี้ผู้คนทั้งหลายจะมีอายุ 220 ปี อยู่จนแก่เฒ่าตายโดยไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน มีแต่ความสุขสบาย อาหารก็หาได้ง่ายตั้งใจปรารถนา

มิติการใช้พบว่า เพศหญิงสามารถถือไบเบิลานอาราธนาพระสงฆ์ขึ้นเทศน์ได้สะท้อนให้เห็นบทบาทของเพศหญิงในพื้นที่ว่ามีค่อนข้างสูง ระบบดังกล่าวอาจเรียกว่าระบบมาตาธิปไตยหรือระบบที่ยกย่องเพศหญิงเป็นใหญ่ ซึ่งในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์นั้นได้ปรากฏดังกล่าวมาโดยตลอดก่อนที่จะได้รับอิทธิพลระบบปิตาธิปไตยจากจีนและอินเดียแนวคิดนับเป็นแนวคิดใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามาพร้อมกับการเมืองการปกครอง ซึ่งมักเน้นให้เพศชายมีบทบาทกว่าเพศหญิง Maurice Duverger กล่าวถึงลักษณะดังกล่าวว่า บทบาทและอิทธิพลของผู้หญิงทางด้านการเมืองในสังคมส่วนใหญ่ของโลกยังมีลักษณะที่กีดกัน ไม่มีอำนาจที่แท้จริงในการวางแผนนโยบายการบริหารประเทศ และในการต่อรองทางการเมือง รวมทั้งยังไม่มีส่วนร่วมใช้สิทธิเสมอภาคในการบิบบังคับให้ผู้ดำเนินการแบ่งผลประโยชน์ของผู้หญิงและเด็ก โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาดูในเชิงเปรียบเทียบกับบทบาทและอำนาจทางการเมืองที่ผู้ชายครอบครองอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (กนลา สุขพานิช เอกแสงศรี, 2521, หน้า 67 อ้างถึงใน Maurice Duverger, 1974, p. 68)

ส่วนยอร์ช เซเดย์ อธิบายว่า ในกลุ่มออสโตรเอเชียติดทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่ถือชนบมาตาธิปไตยหรือชนบยกย่องแม่เป็นใหญ่ทั้งการบริหารครอบครัวที่ดี สังคมโดยส่วนรวมก็ดี ระบบดังกล่าวบางครั้งใช้คำว่า "มัตเตยกา" ในสังคมเขมรยกย่องสตรีใน 2 ประการ สตรีเป็นใหญ่ และสตรีเป็นสิริมงคล อย่างไรก็ตามแม้ว่าในปัจจุบันชนบดังกล่าวจะเฉือจางลงไปบ้างแต่ก็แฝงไว้ตามชนบประเพณีต่าง ๆ ซึ่งผ่านมิติวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลานปรากฏว่า เพศหญิงมีบทบาทสำคัญในการอาราธนา บทบาทในการสร้างสรรค์ฝ่าในการห่อหุ้มไบเบิลาน และเป็นผู้มีบทบาทในการจ้างวานสร้างไบเบิลาน มิติดังกล่าวเหล่านี้ยังปรากฏสืบเนื่องถึงปัจจุบัน

มิติตัวอักษรที่พบว่า ในเอกสารโบราณนิยมอักษรขอมแสดงให้เห็นทิศทาง การรับพุทธศาสนาและการรับวัฒนธรรมคัมภีร์โบราณของพื้นที่ศึกษาว่า น่าจะได้รับ อิทธิพลจากวัฒนธรรมขอมมากกว่าไทย แม้ว่าวัฒนธรรมไทยจะเคยนิยมอักษรขอม แต่เป็นอักษรขอมภาษาไทยไม่ใช่ภาษาเขมร ทั้งนี้เบื้องต้นเราไม่สามารถกำหนดช่วงเวลาในการรับชัดเจนว่าเป็นช่วงใด แต่ถ้าเชื่อมโยงพัฒนาการตัวอักษรและประวัติศาสตร์ ของอาณาจักรเขมรในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งพบว่าประวัติศาสตร์ขอมในช่วง ดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านศาสนาที่สำคัญ คือ เปลี่ยนจากศาสนาฮินดูเป็น พุทธศาสนาเถรวาท การปรับเปลี่ยนครั้งนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มราชสำนัก เช่นที่เคยมีมาก่อน แต่ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทด้วย ทั้งนี้ด้วยพุทธศาสนาเถรวาท นั้นเน้นความพอเพียง เข้าใจถึงคนยากไร้ ชาวบ้านซึ่งเคยได้รับผลกระทบจากการ นับถือศาสนาของกลุ่มราชสำนักทั้งฮินดูและพุทธศาสนาเถรวาทที่มุ่งสร้าง ศาสนสถานใหญ่โตมโหฬาร ซึ่งนำไปสู่การสูญเสียทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ซึ่งส่งผล ให้ประชาชนตอบรับอย่างกว้างขวาง และช่วงดังกล่าวน่าจะแพร่หลายไปยังเขต วัฒนธรรมขอมอื่นรอบนอก ซึ่งในพื้นที่ศึกษาน่าจะได้รับอิทธิพลสืบเนื่องจาก เหตุการณ์ดังกล่าวนี้แต่ไม่สามารถที่จะยืนยันหรือระบุช่วงเวลาได้

อย่างไรก็ตามการปรากฏการใช้อักษรขอมภาษาเขมรอย่างต่อเนื่อง แสดงให้ เห็นว่าชาวบ้านยังคงต้องการสืบอัตลักษณ์ดั้งเดิม ส่วนการปรากฏการใช้อักษรไทย จำนวนมากสะท้อนให้เห็นการเริ่มยอมรับวัฒนธรรมไทยและแสดงให้เห็นถึงจิตสำนึก ในความเป็นชาติว่าต้องการเป็นไทยมากขึ้น แนวคิดดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับมิติอื่นที่ ปรากฏในชุมชน เช่น การเล่าตำนานของพื้นที่ ชาวบ้านพยายามอธิบายเชื่อมโยง เรื่องราวให้กับประวัติศาสตร์ชาติสยาม เช่น หนองน้ำขนาดใหญ่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ บริเวณบ้านลุมพุกมีชื่อเป็นภาษาเขมรว่า “เจ็งปวน” หมายถึง “รอยเท้าทับพื้น” ชาวบ้านอธิบายว่า เป็นรอยเท้าช้างหลวงพลายมงคลในสมัยปลายอยุธยาซึ่งได้หลุด มาเล่นน้ำพร้อมเพื่อนอีกหลายตัวในหนองน้ำแห่งนี้ บริเวณบ้านตาเฒ่าที่ตั้งอยู่ไม่ห่าง จาก “เจ็งปวน” มีหนองน้ำขนาดใหญ่มีชื่อเป็นภาษาเขมรว่า “กบาล คำเรีย” แปลว่า “หนองหัวช้าง” ชาวบ้านอธิบายว่าเป็นหนองน้ำอีกแห่งหนึ่งที่ช้างพลายมงคลได้มา เล่นน้ำเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ดีผลจากการศึกษาวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลอันเบื้องต้นได้เป็นส่วนหนึ่ง
ที่แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมคัมภีร์ไบเบิลในสังคมไทยและ
แสดงให้เห็นลักษณะคัมภีร์ไบเบิลของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในเขตอำเภออุ้มผางหรือเขต
วัฒนธรรมปราสาทตาเล็ง ซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะชุมชน นอกจากนี้ผลการศึกษา
ดังกล่าวแสดงให้เห็นบทบาทของคัมภีร์ไบเบิลในชุมชนว่าไม่ได้เป็นเพียงสัญลักษณ์
ของความศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น แต่คัมภีร์ไบเบิลเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของ
ชุมชนอย่างหนึ่งที่ช่วยเชื่อมโยงเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กมลลา สุขพานิช เอกแสงสี. (2521). การเมืองกับผู้หญิง. *จุลสารสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*. 2(2), 67.
- ก่อตั้งแก้ว วีรประจักษ์. (2545). *สารนิเทศจากคัมภีร์ไบเบิลตามสมัยอยุธยา*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมสารนิเทศ. (ม.ป.ป.). *ศิลาจารึกฉบับภาษาไทย - เขมร*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการต่างประเทศ
- _____. (2553). *พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ ภาษาไทย - เขมร*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการต่างประเทศ.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. (2545). การประกาศใช้รัฐธรรมนูญในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481 - 2487). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- _____. (ม.ป.ป.). *วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์กับพัฒนาการทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- นิต อุปสนโต. (2553, 4 กรกฎาคม). สัมภาษณ์
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2543). พัฒนาการวรรณคดีศึกษาในประเทศไทย. ใน *สถานภาพไทยศึกษา: การสำรวจเชิงวิพากษ์*. เชียงใหม่: ตรีสิน.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2530.) *ประวัติศาสตร์อีสาน (พิมพ์ครั้งที่ 2.)* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บัญญัติ แก้วสอง และสุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2533). *การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตพืชเศรษฐกิจกับภาวะหนี้สินในหมู่บ้านอีสาน : กรณีศึกษาบ้านทุ่งใหญ่ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ*. ขอนแก่น: คณะสาธาณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประพาส ทองอินทร์ (2553, 10 กรกฎาคม). สัมภาษณ์
- พระอมรเมธาจารย์ (นคร เขมปาลี), และคณะ. (2538). *พระไตรปิฎกปริทัศน์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิน อินทร์ตา (2554, 1 มีนาคม). สัมภาษณ์

- พิฑูร มลิวัลย์ และไสว มาลาทอง. (2533). *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาดแลน จิโต. (2552). *ประวัติเมืองพระนครขอม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มติชน.
- มาลาลาเสเกรา, จี พี. (2554). *ศรีลังกา: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ การพระศาสนา และวรรณคดี* กรุงเทพฯ: สาละ.
- รื่น สมร. (2553, 18 กันยายน). สัมภาษณ์
- ศรีดีกร วลลิโกดม. (2551). *เขาพระวิหาร: ระเบิดเวลาจากยุคอาณาจักรม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2547). *จารึกปราสาทพระวิหาร 1*. วันที่สืบค้น 15 สิงหาคม 2554, จาก <http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/th/main.php?p=ZGV0YWls&id=264&useriput=>
- _____. (2551). *เขาพระวิหารและย่านพนมดงรัก : ภาพลักษณ์เชิงมานุษยวิทยา ภายภาพจากหลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์วรรณา*. วันที่สืบค้น 11 สิงหาคม 2554, จาก <http://www.vcharkarn.com/varticle/37944>
- สมาน สมร. (2553, 2 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2522). *อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์ (เน้นประเทศไทย)*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สุจิต สากล. (2553, 3 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- สวัสต์ สมร. (2554, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- แสง สมร. (2554, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- สุภัทรวดี ตีตกุล, หม่อมเจ้า. (2550). *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ.2000* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สามลดา.
- เสทีอน สมร. (2554, 2 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- เสทีयर โพนันันทะ. (2543). *ประวัติพุทธศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2548). *ประวัติศาสตร์ชุมชน ทิศทางใหม่ของการศึกษา*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- อุไรศรี วรצרิน. (2545). *ประชุมอรรณพเชมร*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง.
- ไฮนชยาวาทิจิตโต. (2554, 10 ตุลาคม). สัมภาษณ์
- Pramsirat, S. (1994). *Phonetic variation of final trill and palatals in Khmer
dialects of Thailand*. n.p.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University